

EGIPTUL ANTIC MARILE DESCOPERIRI

Prezentate cronologic

NICHOLAS REEVES

cu 598 ilustrații, 234 în culori

M.A.S.T.

Prefață 6

Cronologie 7

Hartă 8

Introducere 10

1798-1850

I NAȘTEREA INTERESULUI 12

- 1799 Piatra de la Rosetta
Spargerea codului hieroglific 14
- 1816-18 Începutul aventurii:
Marele Belzoni 18
- 1820 Căpitanul Caviglia
și colosul Ramesses II 26
- 1822-25 Passalacqua și mormintele
celor doi Mentuhotep 27
- 1824 Mormântul unui erou egiptean:
Generalul Djehuty 30
- 1827 Primul mormânt intact al unui rege egiptean:
Nubkheperre Intef 32
- 1834 Aurul din Meroe: Comoara lui Ferlini 35

1850-1881

II PRIMII ARHEOLOGI 38

- 1851 Locul de înmormântare a taurilor Apis: :
Mariette și Serapeum 40
- 1855 Papirusurile lui Harris: cea mai
mare colecție descoperită vreodată 45
- 1857 Prințul Plonplon
și mormântul lui Kamose 47
- 1859 O regină egipteană: :
sicriul și podoabele lui Ahhotep 50
- 1860 Descoperirea mormântului lui Hesyre,
mai marele scribilor regali 55
- 1881 Textele piramidelor: Cea mai veche
literatură religioasă din lume 60

1881-1914

III ANII DE GLORIE 62

- 1881 Mumiile regale: comoara ascunsă
de la Deir el Bahri 64
- 1883 Grecii în Egipt: Naukratis 67

- 1886 Mormântul lui Sennudjem,
slujitor în casa adevărului 69
- 1887 Arhiva diplomatică a faraonului:
scrisorile de la Amarna 72
- 1888 Fețe din trecut:
Portretele de la Fayum 76
- 1891 Mumii ale preoților lui Amun:
Bab el-Gasus 81
- 1891-92 Picturile de la palatul lui Akhenaten
de la el-Amarna 83
- 1894-95 Bijuteriile prințeselor egiptene:
de Morgan la Dahshur 88
- 1895 Faianța cea mai fină:
descoperirea de la el-Gebel Find 92
- 1895 Morminte predinastice
la Naqada 94
- 1897-99 Hierakonpolis:
orașul zeului Falcon-God 97
- 1898-99 Loret în Valea Regilor 101
- 1896 Papirusurile de la Oxyrhynchus:
-1906 în căutarea clasicilor 107
- 1899 Mormintele primilor regi
ai Egiptului de la Abydos 109
- 1902-14 Theodore Davis în Valea Regilor:
'Un mormânt nou în fiecare sezon' 113
- 1903 Ascunzătoarea de la Karnak: cel mai mare
număr de statui descoperit vreodată 118
- 1904 În locul frumuseților:
Nefertari și mormântul ei 121
- 1906 Mormântul lui Kaa,
arhitectul faraonului 126
- 1906 Două tezaure de la Tell Basta 129
- 1908-10 Statuile lui Menkaure:
Reisner la Gizeh 132
- 1912 Nefertiti, Icoana
Egiptului Antic:
atelierul sculptorului Thutmose 134
- 1914 Comoara ascunsă a lui
Sithathoriunet 138

- 1915 Mormântul lui Djehutynakht de la Deir el-Bersha 144
- 1915 Podoabele de la Tell el-Muqdam 146
- 1916–20 Mormintele nubiene din Dinastia a 25-a Nuri și El-Kurru 147
- 1916 Tezaurul celor trei prințese egiptene 150
- 1920 Mormântul lui Ashayet și al „Micuței Mayet“ 153
- 1920 Scrisori de la un tată lăudăros: Documentele de la Heqanakht 154
- 1920 Machetele lui Meketre: Egiptul Antic în miniatură 156
- 1920 Dezvelirea mumiei lui Wah 158
- 1922 Mormântul lui Tutankhamon 160
- 1923 Soldații înjunghiați ai unui rege egiptean 167
- 1925 Misterul mormântului reginei Hetepheres 168
- 1925 Un rege de la Amarna și regina lui: Coloșii de la Karnak 172
- 1928 Biblioteca lui Kenherkhepshef, scrib și învățat 174
- 1929 Mormântul reginei Meryetamun 176
- 1931–34 Emery la Ballana și Qustul: Mormintele Grupului X 179
- 1935–39 Mari morminte din Egiptul timpuriu: Emery la Saqqara 182
- 1936 Mormântul părinților lui Senenmut favoritul lui Hatshepsut 184
- 1936 Comoara de la Tod: Tribut din Est și Vest 186
- 1939–46 Mormintele regale de la Tanis: Tezaure din a treia perioadă intermediară 189
- 1939 Basoreliefurile din perioada Amarna de la Hermopolis 194

- 1947 Tezaurul de la Tell el-Maskhuta 198
- 1952 Piramida pierdută a lui Sekhemkhet 200
- 1954 Bărcile lui Khufu de la Marea Piramidă 203
- 1964–71 Necropola animalelor sacre, Saqqara 206
- 1965 Proiectul templului lui Akhenaten: Reconstrucția computerizată 209
- 1974 Piramida neterminată: Secretele lui Raneferef 212
- 1975 Mormintele din timpul noului regat de la Saqqara 215
- 1987 Un mormânt pentru fii lui Ramses II 220
- 1987–97 Prim-ministrul lui Akhenaten, Aperel 222
- 1987 Avaris și Marea Egee: Fresce minoice în Egipt 224
- 1989 Ascunzătoarea de statui de la Luxor 226
- 1990 Mormintele constructorilor piramidelor de la Gizeh 229
- 1994 Egiptologia subacvatică: Alexandria ad Aegyptum 232
- 1999 Valea mumiilor de aur: Necropola din oază 237
- 2000 Epilog 240

Glosar 242

Bibliografie 242

Sursele citatelor 247

Acreditări fotografice 250

Index 251

1798-1850

SECȚIUNEA I

NAȘTEREA INTERESULUI

'Soldați, patruzeci de secole vă privesc.'

NAPOLEON BONAPARTE

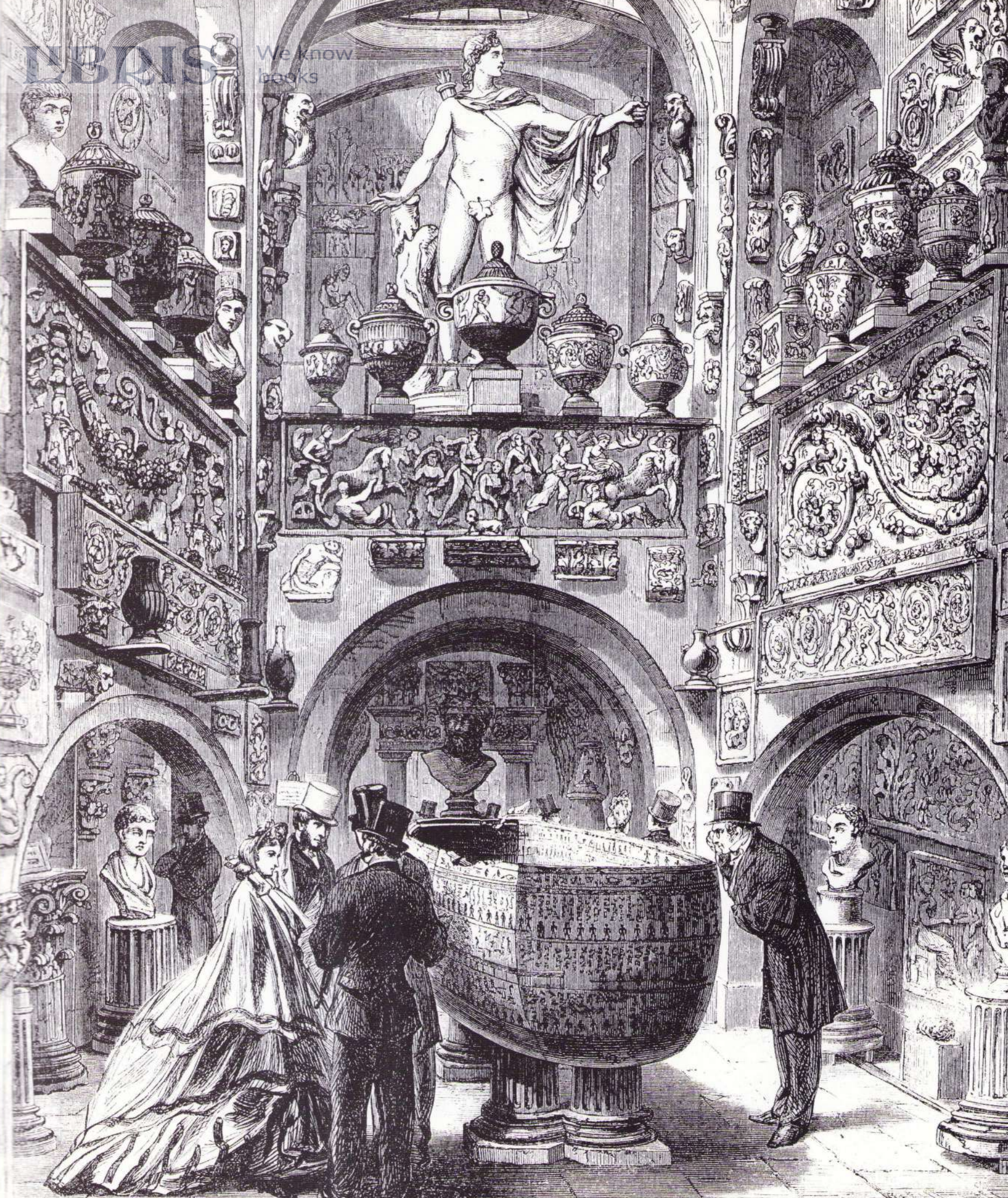
În 1798 Napoleon Bonaparte, pe atunci un general de 29 de ani al Revoluției Franceze, a intrat în Egipt în fruntea unei armate, în scopul final și strategic de a asigura o rută alternativă către bogățiile Indiei care se aflau în acea vreme sub control britanic. Era o ambiție care avea să se soldeze cu un eșec. Ca urmare a victoriei navale reputate de britanici la Abuqir Bay la numai o lună după sosirea armatei franceze, cei 4000 de soldați ai acesteia au fost izolați de casă într-un exil de 3 ani.

Spre deosebire însă de expedițiile militare obișnuite, de data aceasta, armata lui Napoleon a fost însoțită de o Comisie de oameni de știință și artiști, care a valorificat situația în modul cel mai profitabil cu putință. Membrii Comisiei au pornit la explorarea, măsurarea, desenarea și descrierea a tot ce întâlneau în cale. Pe măsură ce înaintau luptându-se cu bolile și cu populația adesea ostilă, descoperirile se țineau lanț, într-o succesiune copleșitoare de monumente, statui și mistere (căci, înainte de descifrarea hieroglifelor de către Champollion, acești cercetători au putut să interpreteze sau să înțeleagă prea puțin din ceea ce au văzut).

Capitularea finală a Franței a avut loc în 1801, când cercetătorii au putut în sfârșit să se întoarcă acasă. Douăzeci și șapte de ani mai târziu, după revenirea meteorică și căderea definitivă a lui Bonaparte, ultimele pagini ale monumentalului lor raport au ieșit de sub tipar. *La Description de l'Égypte* a reprezentat încununarea a 30 de ani de muncă devotată și emoție a așteptării: planșe întregi cu desene amănunțite, planuri detaliate și comentarii extinse, care ilustrau acele minuni ale străvechiului Nil ce fuseseră atâta timp trâmbițate în străinătate de cei care luaseră parte la aventura egipteană a corsicanului.

Odată cu expediția lui Napoleon, s-a aprins cu adevărat scânteia curiozității renaștentiste; apariția lucrării *La Description de l'Égypte* nu a făcut decât să aprindă flacăra. În următorul deceniu, această flacăra avea să ardă sălbatic și necontrolat, căci *savants*-ii vor fi urmați de aventurieri și studiile serioase de o orgie de jafuri, distrugeri și pierderi ireparabile.

Sarcofagul de alabastru al lui Sethos I descoperit în urma săpăturilor lui Belzoni în Valea Regilor (p. 20) expusă în casa cu curiozități arhitectonice a lui Sir John Soane din Londra.

BRIS

We know
books

PIATRA DE LA ROSETTA: SPARGEREA CODULUI HIEROGLIFIC

1799 Mormântul lui Amenophis III

1799 Papyrusul lui Denon

Descoperire/săpătură
1799
efectuată de
Pierre F. X. Bouchard

Amplasament
el-Rashid (Rosetta)

Perioadă
Perioada ptolemeică,
domnia
lui Ptolemeu V, 196 î.H.

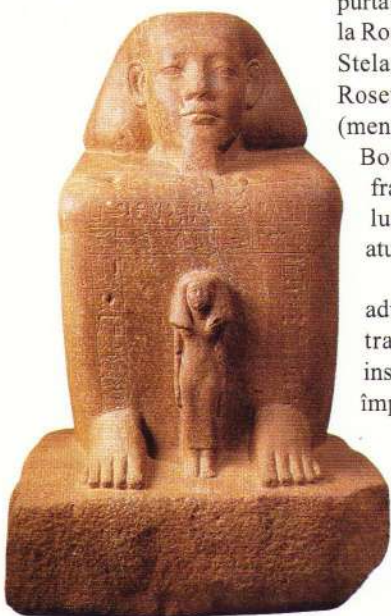
'Ei vor scrie legea pe o stela de piatră tare cu slova în care s-au scris cuvintele zeului [hieroglif], slova documentelor [demotice] și slova [grecilor] ionieni și o vor așeza în templele de prim rang, în templele de al doilea rang și în templele de al treilea rang, în apropierea imaginii divine a faraonului cel fără de moarte.'

PIATRA DE LA ROSETTA (VERSIUNE DEMOTICĂ)

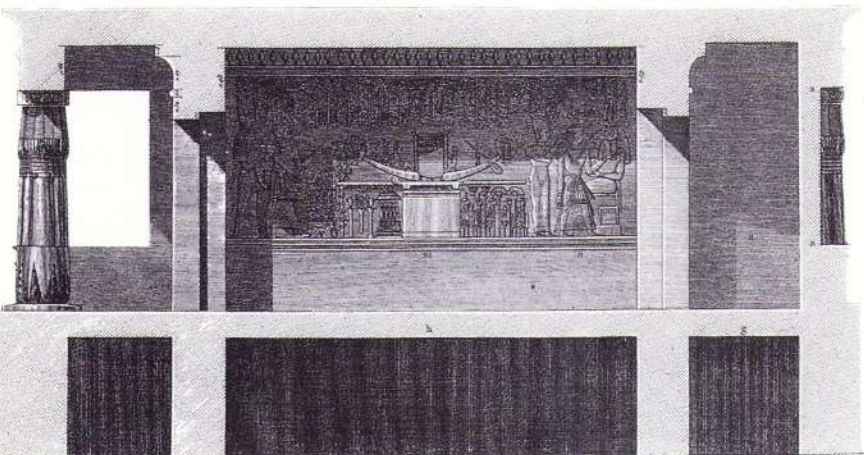
Expediția Egipteană a lui Napoleon avea să scoată la lumină multe minuni, dar nu încapă nici o îndoială că cea mai importantă descoperire realizată de cercetătorii francezi a fost Piatra de la Rosetta. Acest fragment dintr-o stela mai mare s-a dovedit a fi un edict bilingv - scris în egipteană (atât în scriere hieroglifică cât și demotică) și în greacă - emis la Memphis, la data de 27 martie 196 î.H. de către preoțimea egipteană în onoarea lui Ptolemeu V cu ocazia aniversării succesiunii acestuia. După cum rezultă din fragmentele care s-au păstrat într-o stare mai coerentă, era vorba despre una din mai multele stelae purtătoare ale acestui edict spre a fi împrăștiate pe tot cuprinsul țării - cu toate că cea găsită la Rosetta este singura care a fost găsită până acum.

Stela (care a fost realizată în așezarea Sais din Deltă) a fost descoperită chiar la nord de Rosetta (el-Rashid) la jumătatea lui iulie 1799, în timpul lucrărilor de apărare de coastă (menite să oprească atacurile britanice) conduse de locotenentul Pierre François Xavier Bouchard, inginer în armata revoluționară; așezarea era o veche fortăreață cunoscută francezilor sub numele de "Fort Julien". Nu există nici o îndoială că blocul de piatră a luat calea Rosettei ca balast pe unul din numeroase vase care ancorau în portul pe atunci aglomerat.

Lui Bouchard i-au atras imediat atenția cele trei tipuri de scriere de pe stela și i-a adus la cunoștință faptul comandantul lui, generalul Menou. Descoperirea a fost pe dată transmisă cercetătorilor de la Institut de l'Égypte, întrezărindu-se posibilitatea ca inscripțiile de pe stela să ofere cheia vechii scrieri egiptene. Această speranță avea să fie împlinită în sfârșit - și pe bună dreptate - de un francez, Jean François Champollion, cu câțiva ani mai târziu. Dar, din păcate, satisfacția posesiei avea să le fie refuzată descoperitorilor; piatra a fost cedată britanicilor, odată cu alte descoperiri arheologice importante din timpul expediției, conform condițiilor Tratatului de la Alexandria din 1801, și în cele din urmă a fost expusă în British Museum, unde, proaspăt curățată, ocupă un loc de onoare în Departamentul de Antichități Egiptene(EA 24).

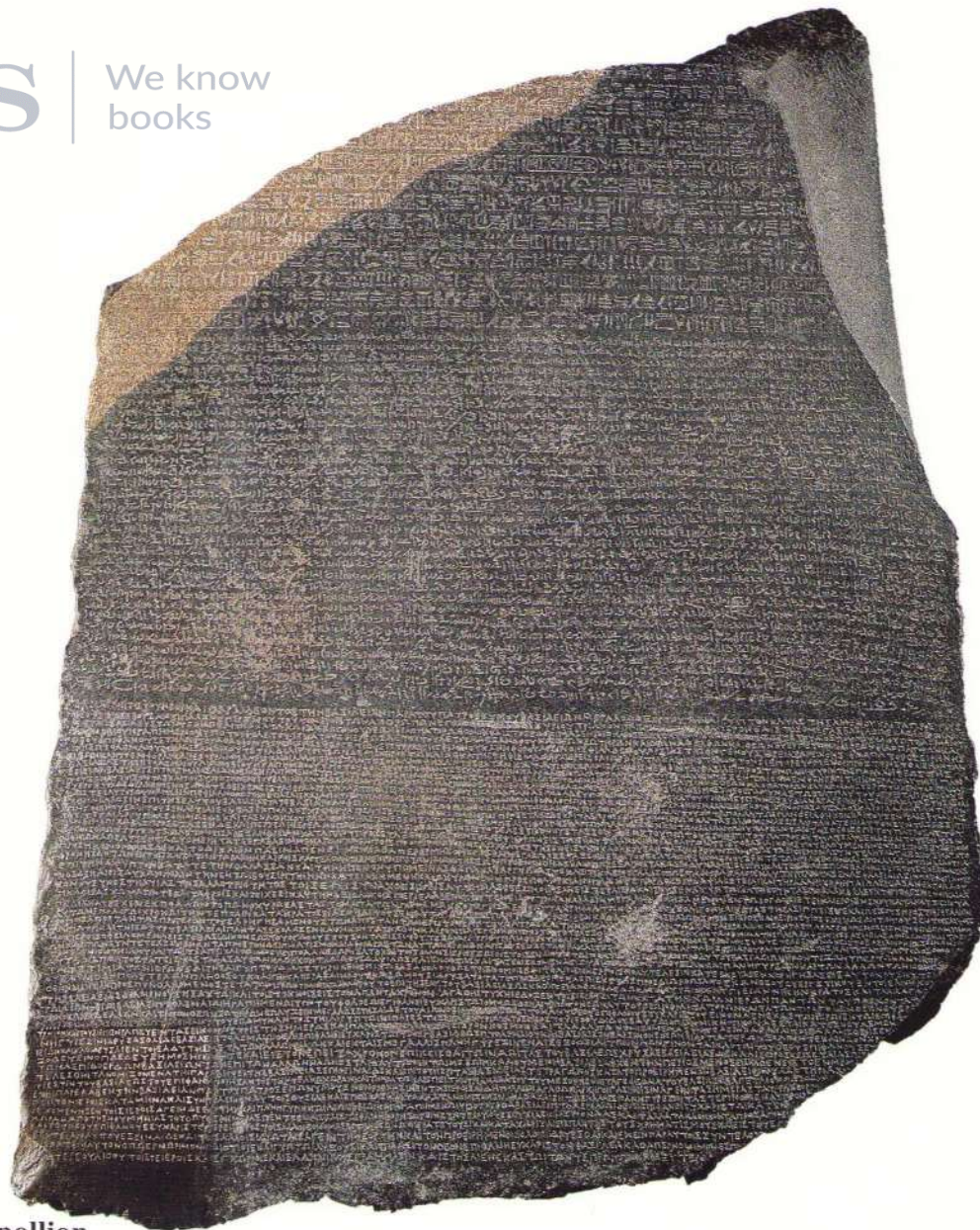
(dreapta) Atât de mult din ceea ce au găsit francezii în Egipt era nou pentru occidentali încât fiecare descoperire părea o adevărată minune. Paginile lucrării *Description de l'Égypte* oferă detalii exhaustive cu privire la aceste descoperiri - aici vedeți un altar al lui Amenophis III (distrus între timp) de pe Insula Elephantine.

JEAN FRANCOIS
CHAMPOLLION, 'LE
JEUNE' (Cel Tânăr)
(1790-1832)

- Născut Figeac, Lot, 23 decembrie 1790
- Educat la Lyceum, Grenoble, 1801-07 - observă legătura dintre limba egipteană veche și coptică; Paris, 1807-09, studiază sub coordonarea lui Sylvestre de Sacy
- Numit lector în istorie și politică, Grenoble, 1809-16; doctoratul în 1810
- Profesor de istorie și geografie, Royal College, Grenoble, 1818-21
- *Lettre à M. Dacier, relative à l'alphabet des hieroglyphes phonétiques, employés par les Egyptiens...*, 1822.
- Vizitează colecțiile egiptene de la Turin, Leghorn, Roma, Napoli, Florența, 1824
- *Précis du système hiéroglyphique des anciens Egyptiens...*, 1824
- Conservator al colecțiilor egiptene, Luvru, 1826
- Expediția franco-toscană în Egipt împreună cu Ippolito Rosellini, 1828-29
- Primul profesor de istorie și arheologie egipteană, Collège de France, 1831
- Moare la Paris la 4 martie 1832, la numai 42 de ani.

(pagina opusă) Statuie masivă de cuarțit maro a oficialului Senwosret-senebefni din Dinastia a XII-a - una din cele șapte sculpturi egiptene aduse din Egipt de Napoleon în 1799 pentru a decora castelul Josephinei de la Malmaison. Ulterior, ea avea să ajungă la British Museum, dar numai după ce a aparținut succesiv colecționarilor Lord Amherst of Hackney și William Randolph Hearst.

(stânga) Piatra de la Rosetta a oferit cheia traducerii vechii scrieri egiptene. Restaurările recente au scos la iveală culoarea și materialul original al monumentului - o rocă granitică cenușie cu nervuri roz; fostul aspect de bazalt fusese rezultatul închiderii artificiale a culorii (probabil prin lustruire cu cremă de ghet) operate la începutul secolului al XIX-lea, ca să se realizeze un contrast adecvat cu textele recent colorate în alb.

Geniul lui Champollion

‘... totuși Mr. Champollion a ajuns, poate, la concluziile domniei sale, pe care le accept, cu cea mai mare plăcere și gratitudine, în nici un caz anulând sistemul meu, ci dimpotrivă, confirmându-l și extinzându-l.’

THOMAS YOUNG

Înainte ca francezii să predea Piatra de la Rosetta, s-au realizat mai multe copii ale inscripțiilor, care au fost puse la dispoziția cercetătorilor spre a fi studiate. Primul care s-a luptat cu textele a fost orientalistul francez Baronul Antoine Isaac Sylvestre de Sacy, viitorul profesor al lui Champollion; dar, nu după mult timp, a ridicat mâinile spre cer a neputință și i-a trimis exemplarul unui coleg suedez, Johan David Akerblad. Acesta a realizat ceva progrese în varianta în scriere demotică, identificând principalele nume precum și alte câteva cuvinte. Dar, pe baza acestor corelații, el a tras concluzia eronată că scrierea demotică este esențialmente alfabetică, și din cauza acestei concepții greșite cercetările au ajuns într-un punct mort.

Cu peste un deceniu mai târziu, s-au înregistrat progrese de o însemnătate crucială datorită fizicianului și matematicianului englez Thomas Young. Acesta a reușit să demonstreze că demotica *nu* era o scriere alfabetică și că în interiorul cartușelor (contururile ovale care încercuiau anumite semne) din versiunea hieroglică incomplet conservată a textului de la Rosetta erau înscrise nume regale. Printre acestea, el l-a recunoscut pe cel al lui “Ptolemeu”; în același timp, un alt englez, W. J. Bankes a riscat descifrarea numelui “Cleopatra” pe un obelisc adus de la Philae de către Giovanni Battista Belzoni (pag.18) în scopul decorării casei lui Bankes din Kingston Lacy, Dorset. Toate acestea au fost pași înainte pe care Champollion i-a valorificat în mod strălucit.

Interesul lui Champollion pentru Egiptul antic își avea rădăcinile încă din copilăria acestuia, iar hotărârea lui de a descifra vechea scriere a fost de nezdruccinat și bine justificată. Un geniu în domeniul lingvisticii, până la vârsta de 12 ani, el descifrase tainele limbilor ebraică și arabă, iar în anii care au urmat, a început să studieze

(sus) Omul de știință britanic Thomas Young, ale cărui preocupări lingvistice l-au determinat să încerce descifrarea textelor Pietrei de la Rosetta recent descoperite. Progresele pe care le-a obținut au fost nesemnificative, dar au contribuit la succesul ulterior al lui Champollion.

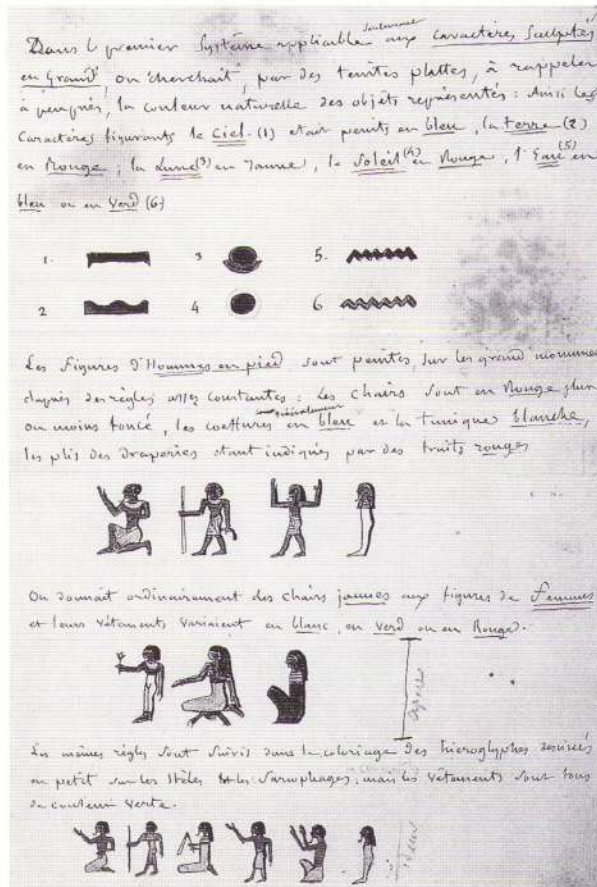
(sus) Obeliscul lui Ptolemeu VIII Euergetes II de la Kingston Lacy, Dorset. Textul de la bază cuprinde două cartușe: primul care încercuiește numele "Ptolemeu", identificat anterior pe Piatra de la Rosetta de Thomas Young; al doilea, așa cum a reușit Bankes să dovedească, pe cel al soției lui Ptolemeu VIII, Cleopatra (III).

(dreapta) Pagină de manuscris din lucrarea deschizătoare de drumuri *Grammaire égyptien*. Lucrarea a apărut abia după moartea lui timpurie, la numai 42 de ani, și publicarea ei s-a desfășurat sub supravegherea devotatului său frate, Joseph Champollion-Figeac.

siriana, caldeeană, chineză, etiopiană, sanscrită, zendă, dialectul Pahlavi, Farsi, persana și alte limbi.

La vârsta de numai 16 ani, tânărul precoce a emis (într-o prelegere susținută la Grenoble) că limba coptică, în care începuse să se specializeze, era ultima formă a vechii limbi hieroglifice. Această idee nu era nouă - ea fusese lansată pentru prima oară de Athanasius Kircher în 1636 -, dar, grație Pietrei de la Rosetta, Champollion a putut să o dezvolte mai departe: până în 1808, el reușise să identifice corect 15 din semnele în demotică ale decretului de la Rosetta împreună cu echivalentele lor coptice.

Descifrarea secțiunii hieroglifice a decretului de la Rosetta înainta lent, dar odată cu numirea lui Champollion profesor de istorie și geografie la Royal College, Grenoble, progresele au fost inevitabile. După patru ani, el avea să publice o primă încercare revoluționară de interpretare în *Lettre à M. Dacier*, lucrare audiată de întreaga Académie des Inscriptions et Belles-lettres din Paris - fără a fi însă unanim aprobată - la data de 29 septembrie 1822. Ideile lui au fost continuate în 1824 după o fructuoasă perioadă de studii la Turin, pe atunci singurul oraș european cu o colecție egipteană realmente reprezentativă, în *Précis du système hiéroglyphique*; concluziile aveau să fie prezentate în forma lor completă după moartea cercetătorului, în *Grammaire și Dictionnaire*, din 1836-41 și 1841-44, publicate postum. Desigur că mai rămăseseră multe de rezolvat, deoarece sistemul egiptean de scriere evoluase de-a lungul unei perioade de peste 3000 de ani, și atât scrierea cât și limba folosită în scris suferiseră schimbări dramatice în tot acest interval de timp; dar ușa către modul de gândire al egiptenilor era acum larg deschisă și progresele nu mai reprezentau decât o chestiune de timp.

1799 Mormântul lui Amenophis III

În 1799 Prosper Jollois și Edouard de Villiers du Terrage, doi tineri ingineri participanți la Expediția lui Napoleon, au fost trimiși într-o misiune specială de explorare a Văii Regilor de la vest de

Luxorul de azi. În timpul incursiunilor întreprinse, aceștia au descoperit mormântul lui Amenophis III (WV22), bunicul regelui-copil Tutankamon din Dinastia a XVIII-a (pag. 160). Francezii nu au recuperat decât fragmente din echipamentul de înmormântare al faraonului - mormântul fusese golit încă din vremurile antice - și, dat fiind că hieroglifile nu fuseseră încă descifrate, numele posesorului acestuia a rămas un mister. Dar mormântul era în mod evident unul din cele mai somptuoase pregătite vreodată în antichitate - așa cum au dovedit-o între timp descoperirile fragmentate din urma săpăturilor mai atente efectuate de Howard Carter în 1915 și recente excavări ale Universității Waseda, Tokio.

1799 Papyrusul lui Denon

'Când [cadavrul] mi-a fost adus, am simțit cum pâlesc de îngrijorare. Eram pe punctul de a-mi exprima indignarea față de cei care violaseră integritatea acestei mumii, când am observat în mâna lui dreaptă... un sul de papirus... Atunci am binecuvântat lăcomia arabilor și norocul care mă pusese în posesia unei asemenea comori, pe care abia dacă îndrăzneam să o ating de teamă să nu fac vreun rău celei mai vechi cărți din lumea știută.'

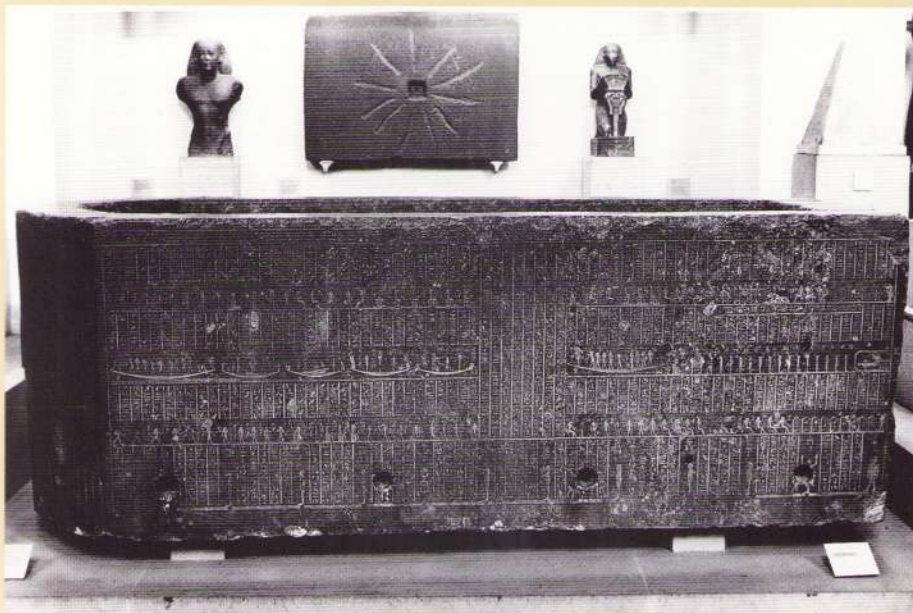
Textul în discuție, descris și desenat de Vivant Denon, binecunoscutul artist și coordonator al Comisiei Franceze, fusese pregătit pentru un preot relativ minor, pe nume Djedhor, și conținea o serie de rugăciuni din Cartea Morților (o compilație funerară), care data din perioada domniei ptolemeice. Deși azi prezintă un interes redus, ca text independent el a reprezentat primul papirus descoperit intact de un observator occidental. Din păcate, în prezent nu se mai știe unde se află.

(dreapta) Trofee de război: un obelisc fragmentat aparținând lui Nectanebo II din Dinastia a XXX-a, dintr-o pereche predată britanicilor de către armata învinsă a lui Napoleon. Cele două monumente, minunate sculptate în bazaltul cel mai fin, fuseseră găsite refolosite la Cairo într-o construcție din perioada islamică.

We know books

(jos) Sarcofagul monolitic al lui Nectanebo II, alt trofeu cedat de francezi. Extras în perioada ptolemeică din mormântul regelui (în prezent dispărut), el și-a găsit mai târziu întrebuințarea în moscheea St. Athanasius din Cairo.

LISTA CAPITULĂRII FRANCEZILOR Obiecte aflate în prezent la British Museum

Antichitățile transportabile adunate de cercetătorii francezi (și obiectele alese de artiștii care îi însoțeau pentru a fi înfățișate în planșele din *Description de l'Égypte*) erau, după standardele de azi, o grămadă ciudată și lipsită de discernământ, care reflecta limitele cunoștințelor despre antichitate din acea perioadă. La capitularea armatei franceze în 1801, piesele mai mari au trecut în proprietatea guvernului regelui George III și de acolo în cea a British Museum; cele de dimensiuni mai mici s-au întors în Franța în bagajele personale ale cercetătorilor. Lista de predare a cuprins și celebra Piatră de la Rosetta: 'O vreți...?' a întrebat Menou, comandantul în funcție al armatei franceze. 'O puteți lua când vreți.' Specimenele de istorie a naturii ale Comisiei au luat aceeași cale și în același mod lipsit de delicatețe. După cum a afirmat Menou caustic:

'Tocmai am fost informat că mulți din colecționarii noștri doresc să-și urmeze semințele, mineralele, păsările, fluturii sau reptilele acolo unde voi [englezii] veți binevoi să transportați lăzile în care se află. Nu am cunoștință dacă ei doresc să fie și împăiați în acest scop, dar vă pot asigura că dacă ideea îi va atrage... eu nu îi voi împiedica.'

NR.BRIT. MUZ.

DESCRIERE

EA 24	Piatra de la Rosetta
EA 523	obeliscul lui Nectanebo II
EA 524	obeliscul lui Nectanebo II
EA 10	sarcofagul lui Nectanebo II
EA 23	sarcofagul lui Hapimen
EA 86	sarcofagul lui Khnumibremen
EA 66	sarcofagul fragmentat al lui Pepir... (?)
EA 9	pumnul colosal
EA 25	statuia unui bărbat ingenunchiat (fragmente)
EA 81	statuia marelui preot Roy
EA 137	statuia lui Amenmose
EA 88	statuia lui Sekhmet
nr. incert	statuia lui Sekhmet
nr. incert	statuia lui Sekhmet
nr. incert	statuia lui Sekhmet
nr. incert	statuia lui Sekhmet
nr. incert	statuia lui Sekhmet
EA 7	cap de berbec
nr. incert	cap de leu fragmentat
nr. incert	cap de leu fragmentat
GRA Sculptură 1906	statuia lui Marcus Aurelius
GRA Sculptură 1944	statuia lui Septimus Severus
GRA Sculptură 2626	coloaună

ÎNCEPUTUL AVENTURII: MARELE BELZONI

După 1816: Servitoarea de la Durham • 1813-17: Abu Simbel
După 1819: O primă licărire a artei Amarna • După 1816: Scrisorile târzii de la Ramessid
Înainte și după 1816: Sekhmet și numeroasele ei statui

Descoperire/săpătură
1816-18
efectuată de
Giovanni Battista Belzoni

Zone de săpături
arheologice:
Teba (Valea Regilor,
mormintele KV16, KV17,
KV19,
KV23 și altele);
Gizeh (A Doua Piramidă)

Perioade:
Noul Regat, Dinastiile
a XVIII-a - a XX-a,
1550-1070 î.H.;
Vechiul Regat, Dinastia a IV-a,
2520-2494 î.H.

'Ne-am imbarcat pentru Egipt, unde am rămas din 1815 până în 1819. Aici am avut norocul să fiu descoperitorul multor vestigii din antichitatea acestei națiuni primitive.'

GIOVANNI BATTISTA BELZONI

Vidul de putere rămas după capitularea și expulzarea armatei franceze din Egipt, în septembrie 1801, a fost umplut de un fost mercenar macedonean, Muhammad Ali, care sosise în Egipt în 1799 ca să lupte împotriva armatei napoleoniene. În 1806 macedoneanul a fost confirmat în funcția de Guvernator General al Egiptului de Sublima Poartă, și în 1811, la capătul a mai mulți ani de război civil, a reușit în sfârșit să anihileze opoziția mamelucă și să aducă pacea în țară. Spre deosebire de predecesorii lui, noul pașă de 42 de ani era un modernizator, care năzuia ca știința occidentală să aducă progresul în țara lui. De atunci încolo, vizitatorii străini aveau să fie în general bineveniți în Egipt - și redescoperirea monumentelor să continue într-un ritm alert.

Deși un eșec din punct de vedere militar, Expediția lui Napoleon deschisese ochii unei lumi dornice de cunoaștere asupra imensei bogății de vestigii antice. Moștenirea ținutului faraonilor a stârnit o reacție furtunoasă în Europa - în artă și arhitectură apare stilul popular "egiptenizat", iar în cercurile mai academice provocarea intelectuală a misterioasei scrieri picturale, a cărei descifrare s-a înscris pe o traiectorie nouă odată cu descoperirea Pietrei de la Rosetta (pag.14). Totul a contribuit la creșterea cererii - din partea opiniei publice, de tot mai multe informații și, într-o încercare de a satisface această cerere, din partea marilor muzee europene de antichități care să fie expuse în galeriile de sculptură și să umple sălile de curiozități.

Această perioadă avea să se dovedească periculoasă pentru trecutul antic al Egiptului, care fusese ignorat timp de milenii, mai ales că noua manie a tot ceea ce era legat de faraoni

(sus) Șiretul Muhammad Ali, modernizatorul Egiptului, care a deschis drumul investițiilor și curiozității Occidentului în beneficiul Egiptului.

(dreapta) Magnificul cufăr special construit ca să adăpostească volumele lucrării *Description de l'Égypte*, proiectat de Abbot Albert IV pentru Mănăstirea Sf. Petru din Salzburg. Stilul egiptenizat este o reflectare a „neburniei franceze” care a cuprins toată Europa în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

GIOVANNI BATTISTA BELZONI (1778-1823)

- Născut la Padova, 5 noiembrie 1778
- Studii hidrotehnice la Roma, 1794-98; se pregătește să intre în ordinul călugărilor capucini - idee abandonată ca urmare a ocupației franceze
- Călătorește prin Europa și vizitează Anglia; este folosit ca om de forță - "Samson din Patagonia" - în cirul lui Charles Dibdin Junior de la teatrul Sadlers Wells
- Călătorește în Portugalia și Spania, 1812 - 13; Malta, 1814; Egipt, 1815, unde încearcă să-i vândă lui Muhammad Ali o instalație de ridicare a apei
- Îl întâlnește pe Henry Salt, 1816, care îl angajează ca să adune antichități; sapă în Valea Regilor, 1816-17; deschide marele templu de la Abu Simbel, 1817; explorarea celei de A Doua Piramide, Gizeh, 1818
- Se întoarce în Anglia, 1819; publică *Narrative of the Operations and Recent Discoveries* (Povestea operațiilor și descoperirilor recente); expoziția de la Sala Egipteană, 1821
- Moare la 3 decembrie 1823, la Gwato, Benin, în căutarea izvoarelor râului Niger.

HENRY SALT
(1780-1827)

- Născut la Lichfield, 14 iunie 1780
- Se pregătește pentru cariera de pictor portretist, 1797-1802; secretarul vicontelui Valentin în turul Orientului, 1802-06; conduce misiunea guvernamentală britanică în Abisinia, 1809-11.
- Consul General britanic în Egipt, 1815-27; întreprinde intense cercetări antice prin intermediul lui Belzoni, Caviglia (pag.26), d'Athanasî (pag.32); vinde prima colecție la British Museum, 1823 (la prețul de 2000 lire sterline), a doua colecție regelui Franței, 1826 (la prețul de 10.000 lire sterline) și a treia colecție prin casa de licitații Sotheby's din Londra, 1835 (obținând 7168 lire sterline)
- Moare la Desukh, lângă Alexandria, la 30 octombrie 1827

coincidea cu dorința și intenția Pașei de a industrializa țara secătuită de sărăcie.

Rezultatul asea să fie cea mai dezastruoasă golire - și distrugere - a mormintelor și templelor pe care a cunoscut-o vreodată Valea Nilului. Aceleași monumente pe care le desenaseră și măsuraseră cu venerație cercetătorii lui Napoleon erau acum demolate ca surse comode de materiale de construcții pentru noile fabrici, în timp ce alte "pietre vechi", mai norocoase, aveau să fie folosite ca pârghii diplomatice pentru promovarea ambițiilor de modernizare ale lui Muhammad Ali.

Intră în scenă Belzoni

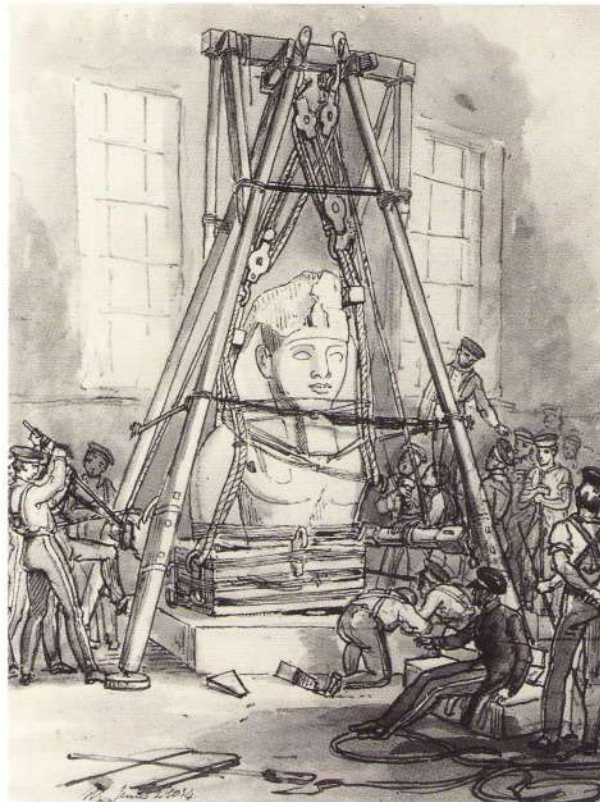
Succesorii cercetătorilor francezi erau o bandă violentă de aventurieri și oportuniști - avangarda egiptologiei. Lumea lor era dominată de legea pumnului, fiind condusă un timp (cel puțin din punct de vedere practic) de doi bărbați: Consulul General francez, Bernardino Drovetti (pag.29), și Giovanni Battista Belzoni, originar din Padova.

Belzoni, un așa-zis inginer hidrotehnist și odinioară "om de forță" la circ, fusese convins să viziteze Egiptul în 1815, la vârsta de 25 de ani, în compania inimoasei lui soții irlandeze, Sarah, urmărit de visul de a face avere vânzând Pașei un nou mecanism de ridicare a apei. Dar această ambiție avea să se soldeze cu un eșec, nu din cauză că invenția nu a funcționat, ci pentru că Pașa s-ar fi compromis dacă s-ar fi aflat că face economie de forță de muncă sau boi, două simboluri esențiale ale prestigiului lui. Dar în curând avea să se ivească o nouă posibilă sursă de venit. În timpul șederii lui la Cairo, Belzoni l-a cunoscut pe Johann Ludwig Burckhardt cu care s-a împrietenit imediat. Burckhardt a fost cel care l-a prezentat lui Henry Salt, Consul General britanic la Cairo între 1816 și până la moartea lui, în 1827.

Acesta a reprezentat momentul cheie al egiptologiei britanice. Influențat de Burckhardt, Salt a decis să

alcătuiască o colecție de antichități egiptene în vederea vânzării lor ulterioare în Europa - și Belzoni, cu remarcabila lui combinație de forță și inteligență, era exact omul de care avea nevoie ca să ducă la îndeplinire acest plan.

După o serie de investigații eterogene la scară redusă și mai multe descoperiri în mormintele și templele de la Teba, Belzoni s-a îmbarcat în prima călătorie pe Nil în sus, ajungând până la Abu Simbel (unde avea să golească mai târziu imensul templu al lui Ramses II descoperit de

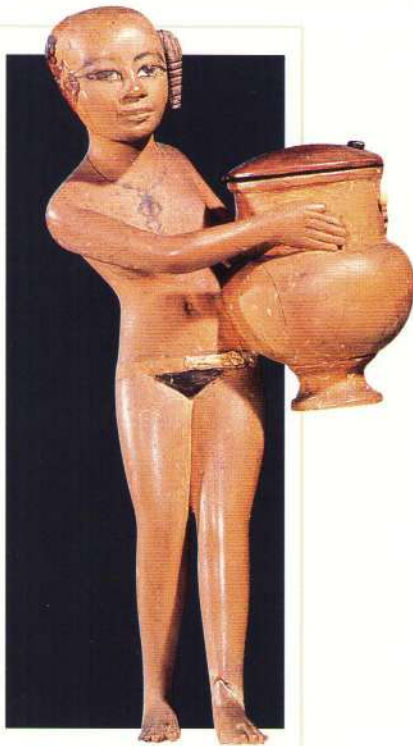

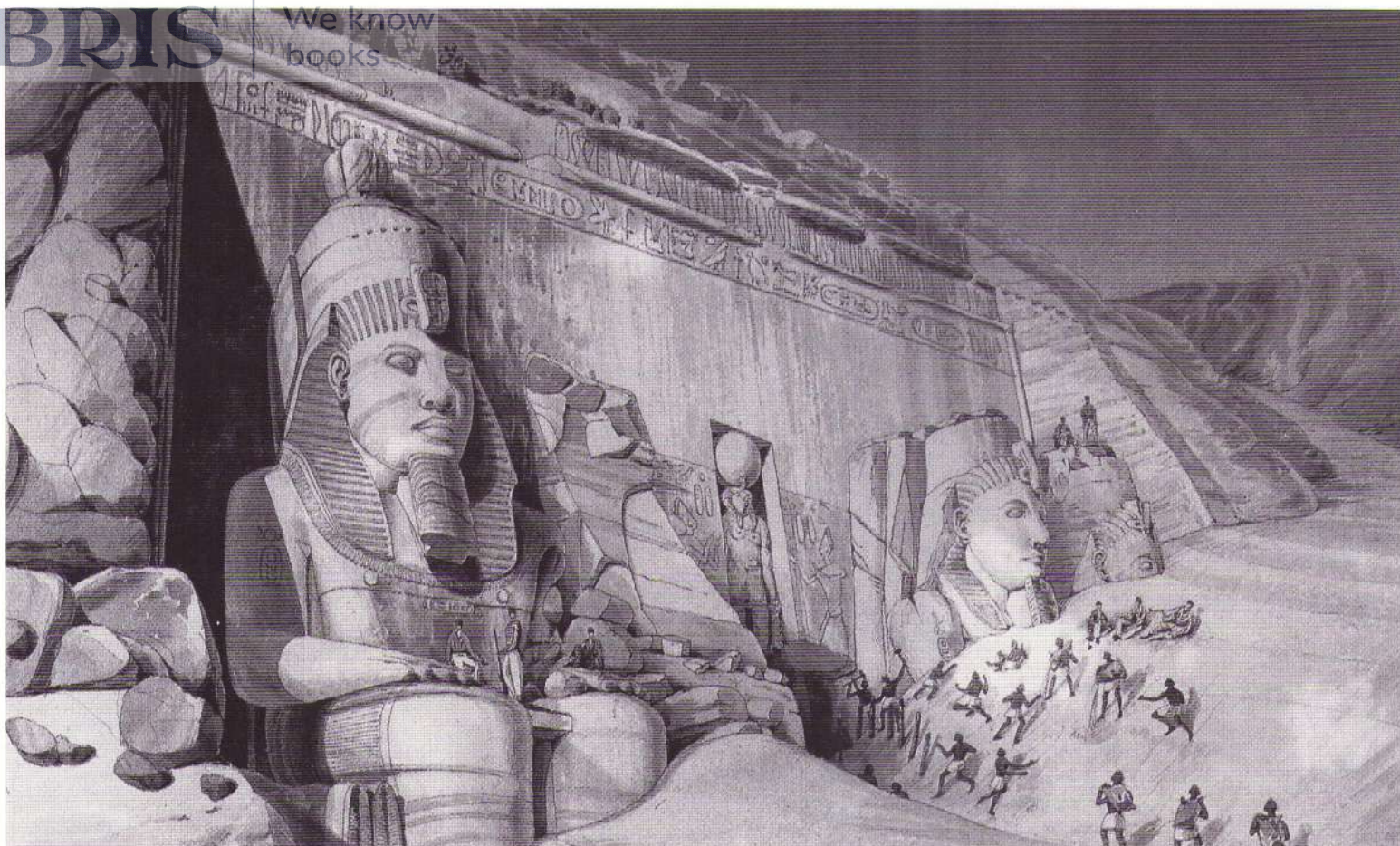
(sus) Instalarea "Tânărului Memnon" în galeria de sculpturi a British Museum. Belzoni a reușit să scoată acest bust monumental (2,75 m înălțime) și excepțional conservat din templul mortuar al lui Ramses II - Ramesseum-ul de la Teba - cu o desăvârșită iscusință și în timp util. Și Drovetti își manifestase interesul față de această piesă și o perforase ca să introducă în ea dinamită pentru a-i reduce masa. Gaura încă se mai vede în umărul drept al statuii.

După 1816 Servitoarea de la Durham

Numeroase sunt exemplarele de artă egipteană adunate în timpul aventuroaselor timpuri ale lui Drovetti, Salt și celor asemenea lor; cele care încă mai păstrează unele indicii asupra locului lor de origine sunt, prin însăși natura metodelor de colectare ale vremii, piese rare ale egiptologiei. O astfel de piesă, dobândită la Teba după 1816 de Lord Algernon Percy, primul baron Prudhoe și al patrulea duce de Northumberland, este acest mic vas de cosmetice din cimsir în

formă de fată în casă (servitoare), aflat acum la Muzeul oriental al Universității din Durham (N 752). Minunat sculptată și excepțional conservată, această încântătoare statueta care echilibrează cu delicatețe greaua povară, rupe toate convențiile din cartea cu reguli atât de stricte ale artei egiptene. Statueta provine dintr-un puț din vecinătatea casei lui Giovanni d'Athanasî, săpat deasupra mormântului TT52 de la Sheikh Abd el-Qurna, și a aparținut la origine unui binecunoscut personaj istoric din timpul domniei lui Amenophis III - primul profet al lui Amun, Meryptah.

1813-1817 Abu Simbel

Johann Ludwig Burckhardt, un cercetător elvețian, a făcut prima sa călătorie în Egipt în 1812 și a rămas acolo până în 1817. Vorbind fluent araba, el a reușit să treacă atât de convingător drept musulman

(Ibrahim Ibn Abdalla, sau "Șeicul Ibrahim") încât a izbutit până la urmă să pătrundă la Mecca și Medina, locurile cele mai sfinte ale Islamului, interzise necredincioșilor. Burckhardt a vizitat în 1813 șantierul arheologic de la Abu Simbel aflat în centrul Nubiei

cu intenția de a vedea micul templu de la Hathor. El și-a împlinit acest vis și multe altele pe deasupra - cum ar fi vizitarea unui al doilea templu, mai mareț, sculptat în stâncă pentru Ramses II, în prezent recunoscut drept unul din cele mai mari monumente ale lumii antice. În ciuda dimensiunilor enorme ale

templului, existența lui nu a stârnit nici un fel de comentarii. Pretinzându-se musulman, Burckhardt nu putea să arate prea mult interes față de acest monument - ar fi fost omorât dacă ar fi făcut-o - deși ardea de dorința de a ști mai mult. În schimb, l-a convins pe Salt să

comande dezgroparea lui din nisip. Acest lucru a fost realizat în 1817 de către Giovanni Battista Belzoni, lucrările durând mai mult de o lună. Pictura din imagine, realizată de Linant de Bellefonds, reprezintă rezultatul unei acțiuni ulterioare de curățire a templului, cea din 1819.

Burckhardt cu câteva luni în urmă) și mai departe, la Wadi Halfa. Pe tot traseul, el a cules piese pentru colecția lui Salt (în special sculpturi, dar și papirusuri), ceea ce a stârnit o mare și nedisimulată suspiciune din partea localnicilor:

" 'Dar, dacă nu vă e cu supărare', a adăugat [beiu] zâmbind, aveți o lipsă de pietre [precum și de porumb] la voi, în Europa, de vreme ce ați venit să le luați de aici?' I-am răspuns că avem pietre din belșug, dar că socoteam că cele din Egipt sunt de un soi mai bun. 'Aha!' a răspuns el, 'credeți poate că veți găsi și ceva aur în ele, cu voia Domnului!' "

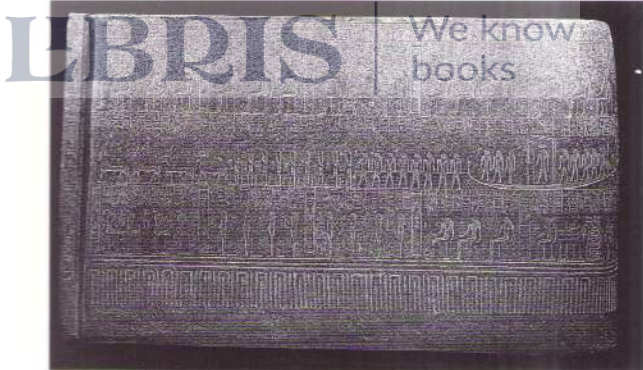
Dar nu au găsit nici aur și nici nu au făcut alte descoperiri semnificative... încă. Abia la întoarcerea sa la Luxor a început pentru Belzoni seria de descoperiri spectaculoase care îi vor aduce faima și vor provoca, din păcate, invidia și mânia celui care îl angajase.

Succesele din Valea Regilor

La sfârșitul lui 1816, Belzoni a primit comanda din partea lui Salt să înlătore partea inferioară a unui frumos sarcofag decorat (Louvre D1=N337), din ceea ce astăzi știm că este mormântul lui Ramses III. Capacul (aflat în prezent la Fitzwilliam Museum, Cambridge, E. I. 1823), despre care Salt nu avea cunoștință, era îngropat sub grămezile de piatră care umpleau camera funerară. Pe acesta și-l dorea Belzoni pentru sine. Cu curiozitatea stârnită de această descoperire, Belzoni s-a hotărât să înceapă săpăturile în alt amplasament - și aproape imediat a dat peste un nou mormânt.

"Nu mă pot lăuda că am făcut o mare descoperire în acest mormânt", avea să scrie mai târziu Belzoni, "deși el conține pe pereți câteva figuri pictate, ciudate și singulare". S-a dovedit a fi vorba despre locul în care era îngropat Ay, succesorul lui Tutankamon, care ulterior a primit numărul 23 în lista mormintelor regale tebane a lui J. Gardner.

Capacul minunat sculptat (pagina alăturată, jos) și partea inferioară (sus) a sarcofagului de granit scos de Belzoni din mormântul lui Ramses III din Valea Regilor.

(sus) Sarcofagul de granit găsit de Belzoni în mormântul lui Ay din Valea de Vest, luminat cu o flacără cu magnezium într-o fotografie realizată la sfârșitul secolului XIX.

Acest mormânt a fost complet scos la lumină abia în 1972 de către egiptologul american Otto Schaden. Mormântul lui Ay avea să fie primul din cele opt dezgropate de Belzoni în lunile care au urmat. Lista mai cuprindea: mormântul neterminat WV25, reutilizat ca loc convenabil de înmormântare de către o familie particulară din timpul Dinastiei a XXII-a, și în care Belzoni a reușit să pătrundă cu ajutorul "convingător" al unui berbec pentru spargerea zidurilor, în perioada august-septembrie 1817; KV19, frumosul mormânt pictat al prințului ramesid Mentuherkhepshef; mormântul KV21 din Dinastia a XVIII-a cu cele două mumii feminine dinăuntru; și apoi, la 10/11 octombrie 1817, mormântul lui Ramses I, KV16, în care încă se mai afla sarcofagul acestuia și câteva fragmente din echipamentul funerar original. Prezența a două morminte de mai mică importanță - KV30 și KV31 - i-a fost semnalată cu generozitate de către Belzoni contelui de Belmore, care vizita în acea perioadă șantierul arheologic și dorea să efectueze și el săpături pe cont propriu.

Mormântul lui Sethos I

Numărul de descoperiri a fost impresionant pentru un timp atât de scurt; dar cea mai spectaculoasă dintre ele avea să urmeze la data de 18 octombrie 1817.

"Mi-am dat seama imediat după pictura de pe tavan și după hieroglifile în basorelief, care puteau fi văzute acolo unde nu ajungea pământul, că aceasta era intrarea într-un mormânt mare și important. La capătul coridorului am ajuns la o scară lungă de douăzeci și trei de picioare... Din partea de jos [a acesteia] am intrat într-un alt coridor... Cu cât vedeam mai mult, cu atât îmi doream să mai văd...; dar în acest punct am fost nevoit să-mi stăpânesc nerăbdarea, căci la capătul acestui coridor am dat peste existența unei gropi mari, care mi-a întrerupt înaintarea..."

De partea cealaltă a gropii, în fața intrării, am zărit o mică deschidere..."

După ce am trecut prin mica deschidere, ne-am pomenit într-o frumoasă sală... [cu] patru stâlpi... Continuându-ne drumul, am intrat într-o sală mare... pe care am numit-o Sala cu Stâlpi..."

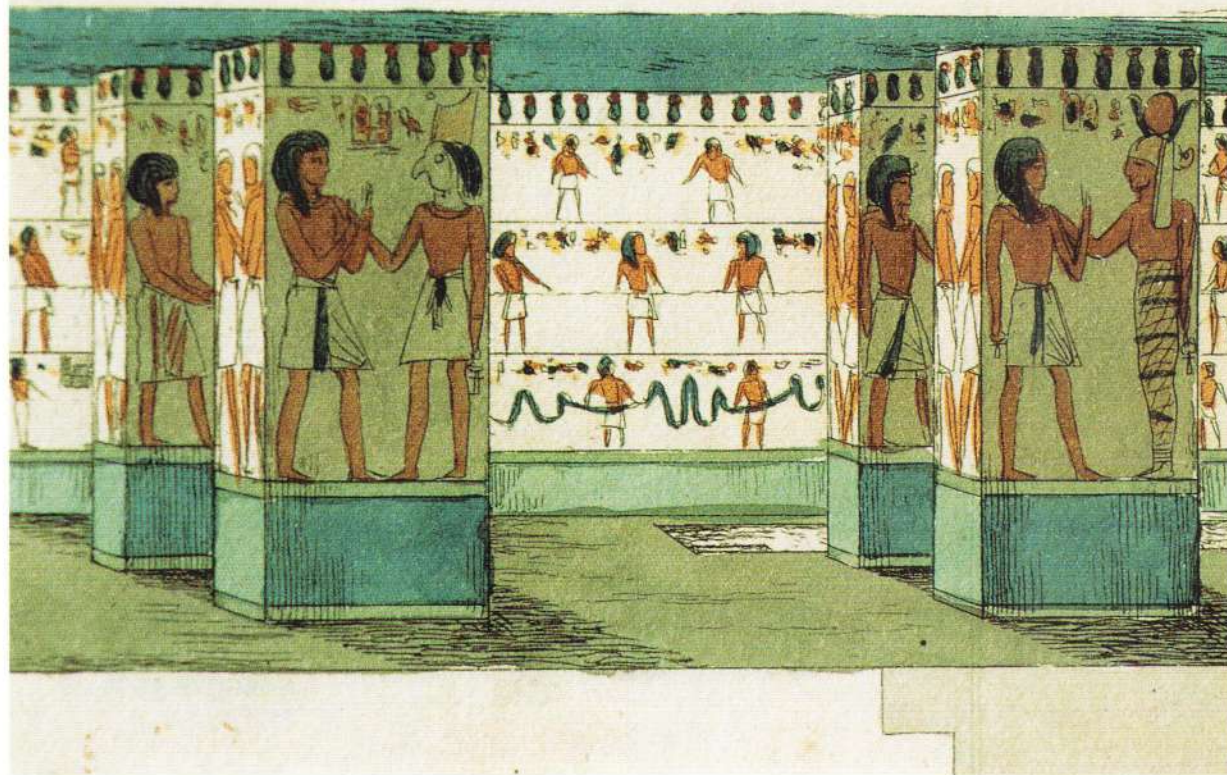
Belzoni pătrunsese în cea mai adâncă nișă din KV17, mormântul dispărut al faraonului Sethos I, tatăl lui Ramses II (cel Mare), și exemplul cel mai bine conservat de arhitectură funerară egipteană scos vreodată la lumină. Culorile îndrăznețe și strălucitoare ale perețilordecorați sau păstrat intacte, luciul lor original sclipind încă în lumina făcliilor exploratorilor.

Sethos murise cu mult timp în urmă. Așa cum știu egiptologii de azi, el a împărțit un timp mormântul cu trupul neînsuflit al fiului său, Ramses II, și cu cel al tatălui acestuia, Ramses I, transferate aici la sfârșitul Nouului Regat, pentru a fi în siguranță. Apoi, întregul grup a fost scos în vederea reîngropării în mormântul lui Inhapy, cel puțin doi dintre cei trei regăsindu-se printre mumiile din ascunzătoarea secretă găsită la Deir el-Bahri în 1881 (pag.64). Dar ceea ce au lăsat cei din antichitate era mai mult decât suficient pentru a da naștere unui imens interes și unei emoții nestăvilite; căci, la intrarea într-un pasaj subteran săpat în podeaua camerei funerare regale, se afla

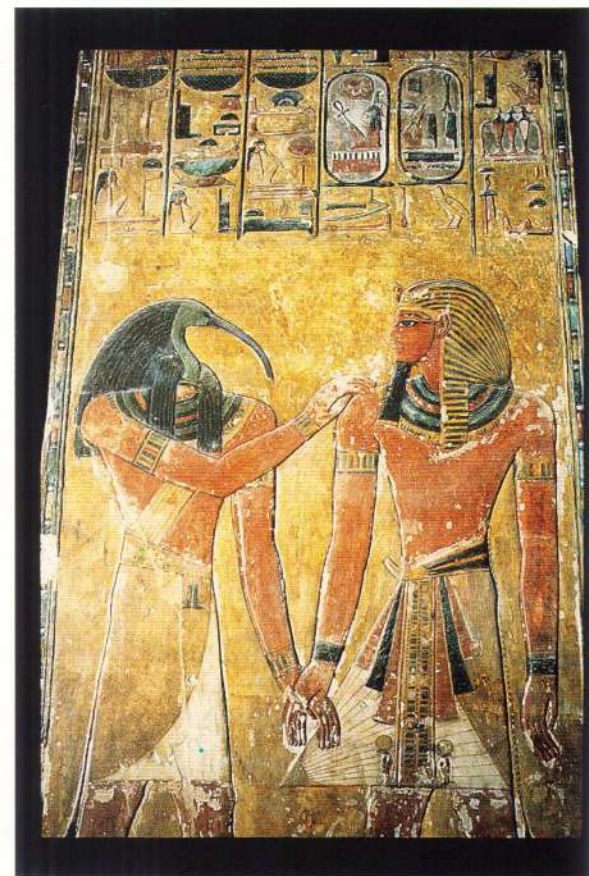
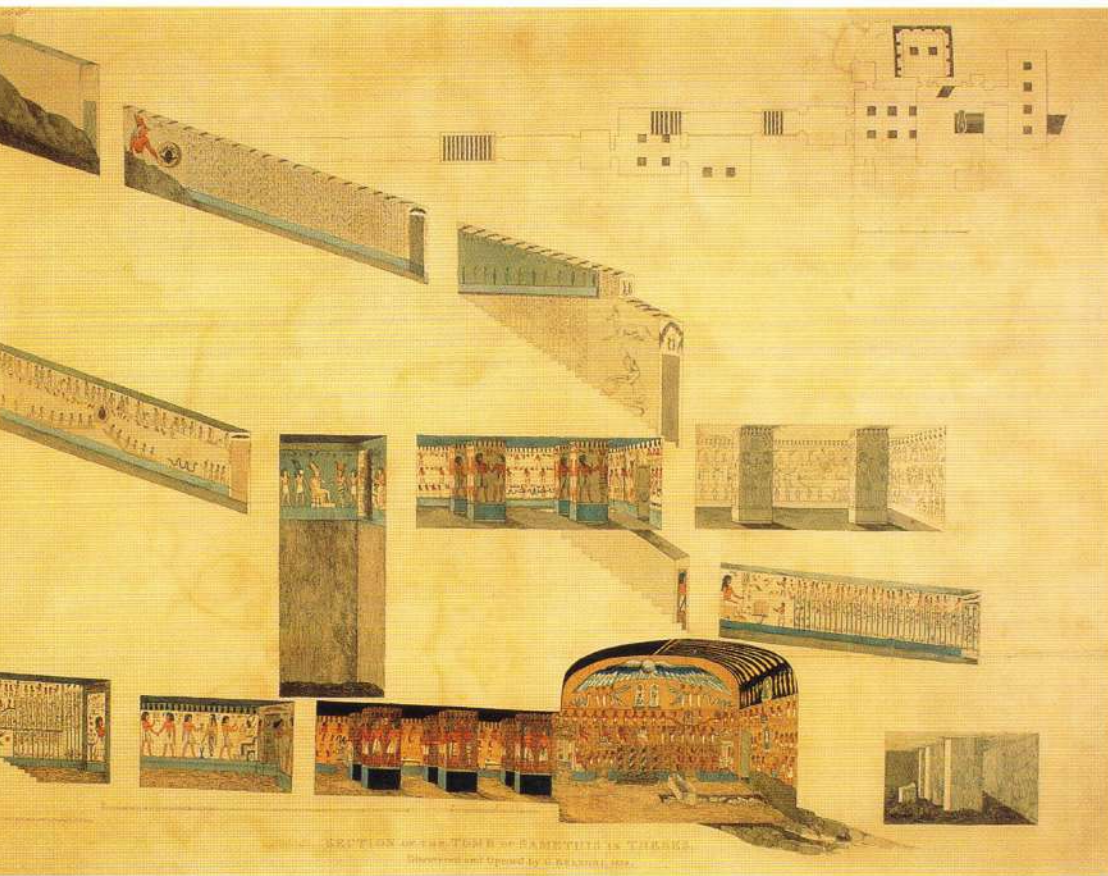

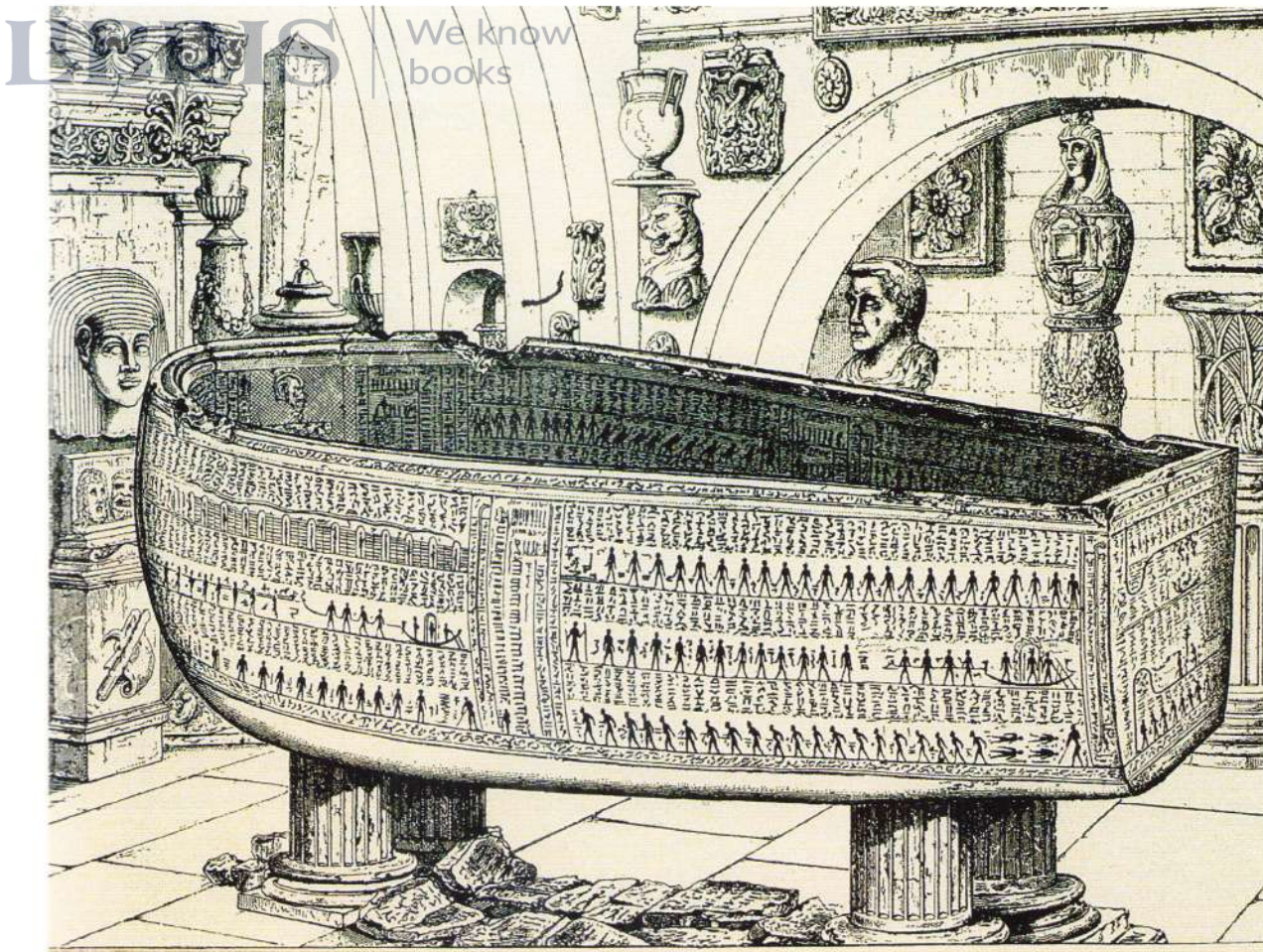
(sus) Statuia de lemn a "gadianului", în mărime naturală, una dintr-o serie de imagini funerare recuperate de Belzoni din mormântul lui Ramses I. Figuri similare, în stare intactă, aveau să fie scoase la lumină cu un secol mai târziu, în mormântul lui Tutankamon (pag.160).

(stânga) Faraonul Ramses I încadrat de "sufletele" lui Nekhen (stânga) și Pe (dreapta); un detaliu al acestei scene din camera funerară a mormântului frumos pictat și bine conservat al regelui de la Teba, în care a pătruns Belzoni la 10/11 octombrie 1817.

Planul lui Belzoni și o secțiune din mormântul lui Sethos I (jos, dreapta) oferă o imagine destul de exactă a monumentului din realitate - spre deosebire de copiile publicate ale decorațiilor abundente de pe pereții și stâlpii mormântului (stânga). În comparație cu splendida compoziție, sculptură și culoare din scenele originare (jos), materialul documentar al lui Belzoni era extrem de slab, chiar și pentru acea vreme.

(stânga) Siciul de alabastru al sarcofagului din mormântul lui Sethos I din Valea Regilor - expus printre alte rămășițe din antichitate la parterul excentricei case a arhitectului Sir John Soane din Lincoln's Inn Fields, Londra, unde încă mai poate fi văzut și azi. Fragmente din capacul spart al monumentului sunt aranjate pe pardoseala de dedesubt.

(jos) Statuia colosală a lui Amenophis III, dezgropată de Belzoni în șantierul de săpături de la templul funerar al regelui de la Kom el-Heitan, Teba, "în chiar a doua zi a cercetărilor mele... [și] cea mai frumoasă de acest tip pe care am găsit-o vreodată. Are... aproape zece picioare înălțime și este un exemplu de execuție egipteană."

baza (împreună cu câteva fragmente din capac) a minunatului sarcofag exterior antropoid al lui Sethos. Sculptat dintr-un singur bloc de alabastru de culoarea mierii, descoperirea lui avea să fie momentul de glorie al lui Belzoni.

Salt a fost încântat și a făcut rapid demersurile necesare ca piesa, adăugată colecției sale, să fie transportată în Anglia. Oferită la început la British Museum, după discuții prelungite, sarcofagul a fost până la urmă respins ca fiind prea scump; el a fost preluat cât ai bate din palme de arhitectul Sir John Soane, ca să-i decoreze parterul ciudatei lui case Lincoln's Inn Fields din Londra, unde se află și azi.

Din nefericire, minunata prospețime a mormântului lui Sethos I avea să se dovedească o glorie trecătoare: o inundație produsă imediat după descoperire și ceara pe care Belzoni și ajutoarele lui au aplicat-o pe basoreliefuli ca să arate publicului larg minunile mormântului, au dus la pierderea în mare măsură a culorilor antice. Vizitarea mormântului în secolul XIX de mii de turiști cu torțe care produceau funingine și cu lămpi cu ulei, a avut drept rezultat acoperirea completă a ceea ce mai rămăsese. Pe lângă aceste insulte aduse monumentelor, Champollion, Ippolito Rosellini, Karl Richard Lepsius - toți oameni de știință - precum și alții rămași anonimi le-au deteriorat și mai mult, desfigurându-le prin extragerea brutală a unor porțiuni întregi de decorațiune (pag.34). Acestea au fost acte înfăptuite în numele științei și conservării într-un moment de incertitudine pentru trecutul antic al Egiptului; ele au lăsat cicatrice de nevindecat, vizibile și azi.

Și pentru Belzoni descoperirea avea să se dovedească o sabie cu două tăișuri, din cauza căreia relația lui cu Henry Salt a fost compromisă definitiv. Rivalitatea dintre cei doi cu privire la apartenența descoperirii mormântului lui Sethos I - în favoarea angajatului sau a angajatorului - s-a acutizat și, în cele din urmă, s-a încheiat, după cum era de așteptat cu regrete de ambele părți.

Săpăturile din zona piramidelor

Explorările lui Belzoni s-au întins de-a lungul și de-a latul Egiptului și inevitabil au cuprins și un șantier de săpături în zona faimoaselor piramide de la Gizeh. Și aici padovanul a fost urmărit de noroc: în primăvara lui 1818, el a localizat intrarea superioară în a doua piramidă, cea a lui Khefren, de pe latura de nord, închisă printr-o lespede batantă. Cu câteva săptămâni mai târziu, la 2 martie, Belzoni a reușit să pătrundă chiar în camera funerară:

"Torța mea, constând din câteva lumânări de ceară, lumina destul de slab încăperea; totuși, am putut să disting clar principalele obiecte. Evident că mi-am întors privirea către latura de vest a camerei, uitându-mă după sarcofag... dar am fost dezamăgit când am văzut că acolo nu se afla nimic... Înaintând spre latura vestică, [totuși], am fost plăcut surprins să constat că acolo se găsea un sarcofag îngropat la nivelul solului.

